

SUMMARY

A. Tsyna. Diagnostics of future teachers' states in the labour protection in the sphere of professional education.

The ways of study, explanations and prognostications of crises and rejections in the professional becoming of personality of a future teacher by facilities of the personally oriented pedagogical technologies are examined.

Key words: labour protection, harmful factors, pedagogical technologies.

УДК 378.091.26:7

Н. Б.Чорна

Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського

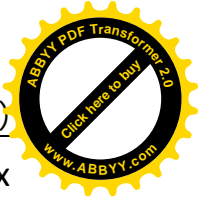
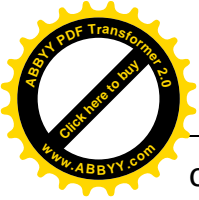
ДІАГНОСТИКА ГОТОВНОСТІ ДО ПРОФЕСІЙНОГО САМОРОЗВИТКУ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МИСТЕЦЬКИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

У статті подано теоретичні основи педагогічної діагностики готовності до професійного саморозвитку майбутніх учителів мистецьких спеціальностей; визначено критерії, показники та рівні, окреслено шляхи діагностування означеного феномену; доведено необхідність посилення уваги в навчальному процесі до проблеми формування готовності до професійного саморозвитку.

Ключові слова: діагностика, готовність до професійного саморозвитку майбутніх учителів мистецьких спеціальностей, критерії, показники, рівні.

Постановка проблеми. В умовах реформування національної системи освіти в Україні зростає необхідність підвищення професійної підготовки майбутніх учителів мистецьких спеціальностей. Це зумовлено тим, що мистецькій галузі потрібні фахівці, що характеризуються високим професіоналізмом, інноваційним стилем педагогічного мислення, здатністю швидко реагувати на зміни в суспільстві, наявністю стійкої потреби в постійному самовдосконаленні, прагненням до творчої самореалізації тощо. У зв'язку з цим пріоритним завданням вищої мистецько-педагогічної освіти є формування готовності майбутніх учителів до професійного саморозвитку та пошук підходів і шляхів його реалізації.

Аналіз актуальних досліджень. Саморозвиток особистості знаходиться в полі зору багатьох сучасних науковців. Теоретичні аспекти означеного феномену знайшли своє відображення у працях Л. Зязюн, Б. Мастерова, Л. Мітіної, В. Маралова, О. Пехоти, Г. Селевка, Г. Цукерман та ін. Проблему підготовки майбутніх учителів до професійного саморозвитку досліджували О. Власова, Г. Бистрюкова, Т. Стрітьєвич, Т. Тихонова, П. Харченко, Р. Цокур та ін. Науковці зазначають, що підготовка майбутнього вчителя до професійного саморозвитку у процесі набуття педагогічної освіти є важливою умовою успішної педагогічної діяльності. Проте в загальному

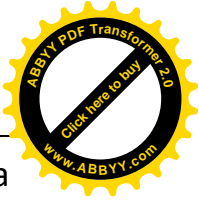
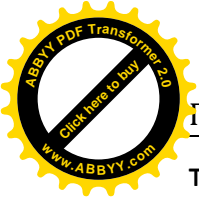
огляді наукових джерел не виявлено спеціальних праць, присвячених дослідженню проблеми формування готовності до професійного саморозвитку майбутніх учителів мистецьких спеціальностей.

Для ефективної підготовки студентів, окрім з'ясування сутності професійного саморозвитку, виникає необхідність діагностики існуючого, вихідного рівня готовності зазначеної діяльності. Адже, *діагностика* (з грец. *diagnosis* – «розпізнання») є однією з найважливіших ланок будь-якої педагогічної технології, невід'ємною складовою дидактичного процесу, засобом встановлення рівня розвитку суб'єкта. Так, на думку німецького вченого К. Інгенкампа, педагогічна діагностика покликана, по-перше, оптимізувати процес індивідуального навчання, по-друге, в інтересах суспільства забезпечити визначення результатів навчання. *Педагогічна діагностика* розглядається ним як процес розпізнавання явищ і визначення їх стану в певний момент на основі використання необхідних для цього параметрів [1, 5–8]. О. Рудницька також наголошує на тому, що розв'язання різнопланових проблем мистецької освіти неможливе поза психолого-педагогічною діагностикою цього процесу, адже досягнення якісного результату значною мірою залежить від ознайомлення з рівнями підготовки, їх індивідуально-типологічними характеристиками, особливостями смакових уподобань та інтересів, загальним творчим потенціалом [5, 280].

Мета статті – продіагностувати реальний стан готовності до професійного саморозвитку майбутніх учителів мистецьких спеціальностей на основі обґрунтування визначених критеріїв, показників та рівнів.

Виклад основного матеріалу. Для реалізації діагностики ми виходили з того, що найперше необхідно визначити основні критерії та показники готовності майбутніх учителів мистецьких спеціальностей до професійного саморозвитку, оскільки на сьогодні ще не розроблена єдина науково обґрунтована система вимірювання означеного явища. При цьому ми враховували, що термін «*критерій*» (від грец. *kriterion* – мірило, засіб судження) – це ознака, на основі якої здійснюється оцінка педагогічного явища, його визначення або класифікація [5, 299]; «*показник*» – (доказ, свідчення чого-небудь) кількісні та якісні характеристики сформованості кожної якості, властивості, ознаки досліджуємого об'єкта, тобто міра сформованості певного критерію [8, 111].

Теоретичний аналіз наукових підходів та напрямів дозволив визначити та обґрунтувати основні критерії та показники *готовності до професійного саморозвитку майбутніх учителів мистецьких спеціальностей*, яку ми

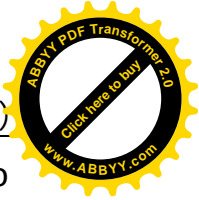
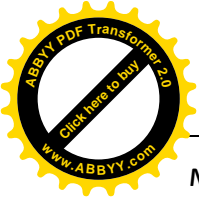

тлумачимо як складне професійно-особистісне утворення, що спрямоване на підвищення рівня професійної компетентності, розвиток професійно значущих якостей відповідно до соціальних вимог, умов професійної діяльності та власної програми розвитку.

Виходячи з психолого-педагогічних концепцій діагностики та розробленої компонентної структури готовності до професійного саморозвитку майбутніх учителів мистецьких спеціальностей нами було виділено *мотиваційно-вольовий, когнітивно-інтелектуальний та креативно-діяльнісний критерії*, що об'єднують низку показників.

Визначаючи мотиваційно-вольовий критерій готовності майбутніх учителів мистецьких спеціальностей ми дотримувались думки вчених про те, що *саморозвиток* – це внутрішній, мотиваційний процес, направлений на досягнення конкретної мети (Гегель); безперервний процес, у якому під впливом визначення мотивів ставляться й досягаються конкретні цілі за допомогою зміни власної діяльності чи зміни себе [3, 45]. *Мотиваційно-вольовий* критерій містить у собі мотиви, потреби, інтереси, переконання, цінності та визначає спрямованість на професійний саморозвиток майбутнього вчителя мистецьких спеціальностей; характеризує ставлення студентів до мистецько-педагогічної діяльності; відображає ступінь розвитку вольової сфери. Показниками означеного критерію, на наш погляд, є: інтерес до мистецько-педагогічної діяльності; усвідомлення особистісної та суспільної значущості професійного саморозвитку; характер мотивації та сформованість потреби у професійному саморозвитку; наявність вольових якостей. Спираючись на дослідження С. Мартиненко, основними вольовими якостями, що забезпечують ефективну підготовку до професійного саморозвитку майбутніх учителів мистецьких спеціальностей ми вважаємо: *цілеспрямованість* (керування в роботі певною метою та завданнями); *витримку* (збереження самоконтролю в будь-якій ситуації); *наполегливість* (здатність досягнення поставленої мети); *ініціативність* (готовність і вміння педагога виявляти творчий підхід до вирішення проблем, самодіяльність при виконанні професійних функцій); *рішучість* (своєчасно приймати продумані рішення); *самостійність* (відносна незалежність від зовнішніх впливів); *самокритичність* (вміння помічати свої помилки, неправильні дії та прагнення їх виправити) [4].

Когнітивно-інтелектуальний критерій відображає якість оволодіння системою загально-педагогічних і мистецьких знань, необхідних для ефективного здійснення професійного саморозвитку

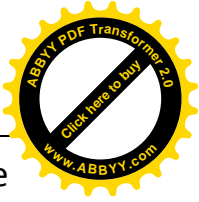
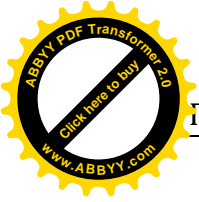

майбутніх учителів мистецьких спеціальностей; характеризує знання про сутність професійного саморозвитку, його функції, зміст, особливості, складові елементи тощо, а також відображає рівень інтелектуального розвитку студентів як важливого чинника успішної професійної діяльності. Основними показниками означеного критерію, в аспекті проблеми нашого дослідження, визначено: ступінь володіння професійними знаннями (психолого-педагогічними, методичними, спеціальними); обсяг знань про сутність та зміст професійного саморозвитку вчителя; знання принципу інтеграції мистецтв у практичній діяльності; розвиток мистецької ерудиції.

Креативно-діяльнісний критерій визначає практичну готовність майбутніх учителів мистецьких спеціальностей до здійснення професійного саморозвитку та рівень креативності у мистецько-педагогічній діяльності. На наш погляд, креативність є важливою професійною якістю майбутніх учителів, що відображає високий рівень професійної кваліфікації та забезпечує саморозвиток майбутнього вчителя. Адже, термін «*креативність*» (від лат. *creatio* – «створення») визначається як творча новаторська діяльність [6, 359], що окреслює творчі здібності індивіда, здатність породжувати незвичні ідеї, відхилятися від традиційних схем мислення, швидко вирішувати проблемні ситуації. Креативні властивості проявляються у нестандартному розв'язанні педагогічних завдань, в імпровізації, експромті. Показниками креативно-діялісного критерію, на наш погляд, є: сформованість комплексу професійних умінь; володіння навичками самостійної роботи; наявність креативності у процесі мистецько-педагогічної діяльності; опанування методами розвитку творчих здібностей.

Серед професійних умінь, необхідних для здійснення професійного саморозвитку майбутніх учителів мистецьких спеціальностей ми виокремлюємо: *гностичні вміння* пізнавального й аналітичного змісту, що забезпечують здатність викладача до самовдосконалення та професійного зростання; *проективні вміння*, які дозволяють створювати об'єкт як певну цілісність уяви та прогнозувати професійну діяльність; *конструктивні*, що передбачають вміння створювати реальну модель спланованої педагогічної діяльності; *організаторські вміння*, які визначають здатність реалізовувати план діяльності; *рефлексивні вміння*, що містять дії, спрямовані на виконання самоконтролю, самоаналізу й самооцінку результатів професійної педагогічної діяльності [2].

На основі розроблених критеріїв та показників нами було визначено та обґрунтовано три рівні сформованості готовності до професійного саморозвитку майбутніх учителів мистецьких спеціальностей: *високий, середній та низький*.

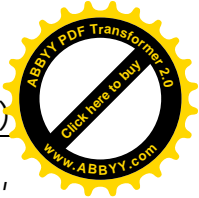
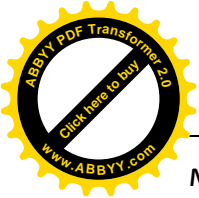

Високий рівень простежується у студентів, яким притаманне стійке прагнення до саморозвитку у майбутній професійній діяльності, що базується на глибоких переконаннях у його особистісній і суспільній значущості; усвідомлення педагогічного ідеалу вчителя мистецтва; наявність мотивації досягнення високих результатів педагогічної діяльності; розвиненість вольової сфери; глибокі знання про специфіку мистецько-педагогічної діяльності, сутність, зміст, особливості професійного саморозвитку; високий рівень інтелекту; досконале володіння уміннями та навичками, необхідними для ефективної реалізації професійного саморозвитку; систематичне здійснення самоаналізу, самооцінки та самоконтролю своєї діяльності; креативне використання теоретичних знань і практичних навичок; творчий підхід до професійних завдань. Цей рівень є цілком достатнім для повноцінної реалізації функцій професійного саморозвитку.

Середній рівень властивий студентам, які характеризуються зацікавленістю у майбутній професії; частковим прагненням до професійного саморозвитку, усвідомленням своїх особистих та професійних якостей та визнанням необхідності їх розвитку; неглибокими знаннями в сфері професійного саморозвитку; достатнім рівнем мистецьких знань, але слабкою обізнаністю принципу інтеграції мистецтв у практичній діяльності; опануванням більшістю вмінь та навичок, необхідних для здійснення професійного саморозвитку; недостатнім володінням методами розвитку творчих здібностей та незначним проявом педагогічної креативності.

Низький рівень характеризується формальним ставленням до професійної діяльності, відсутністю чітко визначеного ідеалу; усвідомленням значення професійного саморозвитку в майбутній мистецько-педагогічній діяльності, але не вираженою потребою в особистому зростанні; поверховістю знань про сутність і зміст професійного саморозвитку; низьким рівнем загальної мистецької ерудиції; мінімальним ступенем сформованості професійних умінь, необхідних для здійснення власного саморозвитку; відсутністю самоаналізу та самоконтролю, не адекватною самооцінкою (завищена або занижена) власного рівня готовності до професійного саморозвитку; пасивністю у виконанні самостійної роботи та творчих завдань. Цей рівень є недостатнім для досягнення цілей професійного саморозвитку.

З метою виявлення кількісної та якісної характеристики означених рівнів нами здійснювався відбір відповідних психолого-педагогічних діагностичних методик. Зокрема, діагностику готовності до професійного саморозвитку майбутніх учителів мистецьких спеціальностей за

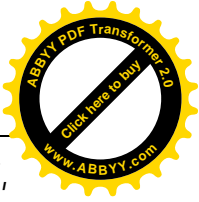
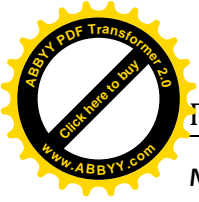

мотиваційно-вольовим критерієм було здійснено за допомогою бесід, анкетування та ряду діагностичних методик («Визначення спрямованості особистості» А. Кареліної, діагностика особистості на «Мотивацію до успіху» Т. Елерса, «Діагностика реалізації потреби в саморозвитку» Н. Фетіскіна), адаптованих до змісту і завдань дослідження.

Інструментом для визначення рівня готовності до професійного саморозвитку за когнітивно-інтелектуальним критерієм був метод тестування, що застосовуються для визначення рівня знань або вмінь, фактично здобутих індивідом у певній галузі навчальної чи професійної діяльності [5, 247]. Студентам було запропоновано розроблені нами тести «Професійний саморозвиток майбутнього вчителя», «Мистецька ерудиція», які надали можливість з'ясувати рівень знань, інтелектуального розвитку та загальної мистецької ерудиції студентів – майбутніх учителів мистецьких спеціальностей.

Діагностична процедура, спрямована на визначення рівня сформованості у майбутніх фахівців практичних умінь та навичок здійснення професійного саморозвитку, передбачала виконання студентами практичних завдань. Зокрема, респондентам пропонувалося скласти «Індивідуальну програму професійного саморозвитку», «Я-концепцію професійного саморозвитку», розробити план проведення нетипового уроку мистецтва у школі. Отже, ми перевіряли наявність у студентів уміння визначати мету, планувати та прогнозувати професійний саморозвиток, передбачати його результат, а також наявність креативності як готовності до нестандартного, творчого та гнучкого мислення. Виявлення рівня загальної готовності до професійного саморозвитку майбутніх учителів здійснювалося за комплексною методикою «Діагностика рівня парціальної готовності до професійно-педагогічного саморозвитку». Тест «Рефлексія на саморозвиток» визначив рівень прагнення студентів до саморозвитку; самооцінку їх власних якостей, що сприяють саморозвитку, а також оцінку можливостей реалізації себе у майбутній професійній діяльності [7].

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Результати діагностичного вивчення реального стану готовності студентів – майбутніх учителів мистецьких спеціальностей до професійного саморозвитку засвідчили недостатній рівень сформованості готовності до означеної діяльності (зафіксовано домінування середнього та низького рівнів). З огляду на це, виникає необхідність посилення формуючих впливів, спрямованих на усвідомлення значущості постійного зростання у

мистецько-педагогічної діяльності, розширення мистецької ерудиції, розвиток самостійності та педагогічної креативності студентів.

Отже, до перспектив подальшого дослідження варто віднести створення та впровадження в підготовку майбутніх учителів мистецьких спеціальностей ефективної педагогічної експериментальної методики формування готовності до професійного саморозвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ингенкамп К. Педагогическая диагностика. – М. : Педагогика, 1991. – 240 с.
2. Кузьминский А. И. Педагогическое мастерство преподавателя высшей школы и его влияние на качество обучения [Электронный ресурс] / А. И. Кузьминский: – Вып. № 2. – 2010. Режим доступа : <http://intellect-invest.org.ua>
3. Лосева Н. М. Саморозвиток викладача вищої школи: навч. посіб. / Н. М. Лосева. – Донецьк : ДонНУ, 2003 – 336 с.
4. Мартиненко С. М. Основи діагностичної діяльності вчителя початкової школи: навч.-метод. посіб. / С. М. Мартиненко. – К. : КУ імені Б. Грінченка, 2010. – 264 с.
5. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька : навч. посіб. / О. П. Рудницька. – Тернопіль : Навча. книга – Богдан, 2005. – 360 с.
6. Сучасний тлумачний словник української мови: 60 000 слів / [за заг.ред. д-ра філол. наук, проф. В. Дубічинського]. – Х. : ВД «Школа», 2007. – 832 с.
7. Фетискин Н. П. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп / Фетискин Н. П., Козлов В. В., Мануйлов Г. М. – М., Изд-во Института Психотерапии, 2002. – 490 с.
8. Шахов В. І. Базова педагогічна освіта майбутнього вчителя: загальнопедагогічний аспект / В. І. Шахов. – Вінниця, 2001. – 383 с.

РЕЗЮМЕ

Н. Б. Чёрная. Диагностика готовности к профессиональному саморазвитию будущих учителей искусства.

В статье представлены теоретические основы педагогической диагностики готовности к профессиональному саморазвитию будущих учителей искусства; обоснованы критерии, показатели и уровни, определены пути педагогического диагностирования данного феномена; доказана необходимость усиления внимания в учебном процессе к проблемам формирования у студентов готовности к профессиональному саморазвитию.

Ключевые слова: диагностика, готовность к профессиональному саморазвитию будущих учителей искусства, критерии, показатели, уровни.

SUMMARY

N. Chorna. Diagnostics of readiness to professional self-development of the future teachers of arts.

The paper presents the theoretical foundations of pedagogical diagnostics ready for professional self-development of future teachers of arts, justified criteria, indicators and levels of preparedness, teaching the ways of diagnosing this phenomenon, proved the need for increased attention in the educational process to the problems of formation of students' readiness for professional self-development.

Key words: pedagogical diagnostics, readiness to professional self-development of future teachers of arts, criteria, indexes, levels.